

INŠPIRATÍVNOSŤ IMAGINÁRNYCH STRETNUTÍ SO SVÄTOPLUKOM ŠTÚROM

ERIKA LALÍKOVÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK, Bratislava

V slovenskej filozofii (napriek pesimistickým či ironickým hlasom) nájdeme mnoho skvelých osobností. Svätopluk Štúr patrí - a na dlhú dobu bude určite patriť - k jej "špičke". Času sa uniknúť nedá a moje stretnutia so S. Štúrom sú, žiaľ, len v rovine imaginárnych stretnutí. Pokúšam sa preniknúť do jeho prác a pochopiť ich podstatu - od rannej esejistickej tvorby, nesmierne inšpirujúcej - aj keď, samozrejme, ešte nie tak dokonalej, ako by on sám chcel. Hĺbka prieniku tohto prasynovca Ľudovíta Štúra do problémov zobrazujúcich skutočný stav filozofického myslenia na Slovensku, ako aj v širšom stredoeurópskom kontexte, je zjavná. Prezentyujú to práce uverejňované v Prúdoch, kde sa S. Štúr opätovne pokúšal zachytiť perom filozofa klímu vládnucu na začiatku 20. storočia s reflektívnym pohľadom na storočia predchádzajúce. Motív otrasenia "starého života v základoch", potreby "nových foriem, nového obsahu" je leitmotívom, dá sa povedať, vo všetkých jeho literárnych prvotínach. Nejde však o suchopárne konštatovanie faktov, skôr o kritické postihnutie hnacích impulzov doby, skutkov. Východiskové podklady jeho tvorby sú dostatočne známe a rozpisovať sa o nich by bolo bezúčelné. Precízne a v mnohých prípadoch vsutku jednoznačne poukázal na authority, z ktorých čerpal, skoro vždy sa snažil vysvetliť dôvody - prečo ich akceptuje a akým spôsobom sú ich myšlienky využiteľné pre "dnešného človeka". To je, myslím, sympatická črta. Samozrejme, nevyhol sa občas aj "zbožstveniu" svojich - nazvime to - "vzorov". To by sa dalo povedať o takých autoritách, ako je "veľký vlašský filozof a krasovedec Benedetto Croce, v ktorom je ideová syntéza celej ľudskej kultúry" ([1], 497). O Crocem S. Štúr hovoril, že je "najkrajším a najsvetlejším zjavom našej novej skutočnosti i súčasnej filozofie" ([2], 577). Obdobným poetickým spôsobom sa dovoľával authority Tomáša G. Masaryka - ako "syntézy posledných storočí", jednej "z najväčších postáv novodobých dejín a najväčšej osobnosti našich dejín národných" ([3], 418). Bolo by však omylom obviňovať ho "z primitívneho kompilovania" či dosahovania výsledkov "zručnou montážou" myšlienok autorít, ako sa svojho času o jeho habilitačnej práci *Problém transcendentna v súčasnej filozofii* - v ktorej vrcholila predvojnová filozofická tvorba S. Štúra - vyjadril v referáte na stránkach Pedagogického zborníka Bohuš Vančo. Štúrova reakcia naň osvetlila nezainteresovanému čitateľovi pravé východiská a dôvody zvoleného postupu a utvrdila nás v jeho názore, že "ani mu len nenapadá otrocky od niekoho závisieť" ([5], 79). (Aj keď sa Vančova výčitka dotýkala najviac "zneužitia" východísk noetickej práce Carla Weinschenka *Das Wirklichkeitsproblem der Erkenntnistheorie* S. Štúrom, Štúr tvrdil, že z Weinschenka prebral jediný myšlienkový motív: "Naše vnímanie je sprostredkované", pričom nezamlčal svoj zdroj, práve naopak - ako prvý v slovenskej literatúre na túto autoritu upozornil). Štúr sa v spomínanej reakcii jasne vyznal aj zo svojho vzťahu k pedagógom, ktorí jednoznačne zasiahli do jeho

vedeckej profilácie. Vysvetlil svoj vzťah k profesorovi Tvrďému, napísal, že sa "bude vždy hlásiť za jeho žiaka pre jeho kvality vedecké, pedagogické a etické", avšak "žiak nemusí bezpodmienečne vychádzať zo svojho učiteľa, i keď sú styčné body, ktoré jestvujú s inými filozofmi, ba dokonca i s tými, s ktorými nesúhlasíme" ([5], 80). Fakt, s ktorým sa nedá nesúhlasiť. Potvrdí nám to, mimochodom, sám profesor Tvrďý, ktorý sa zaoberal vo svojej štúdii *Problém dějin filosofie* (okrem iných otázok) originalitou filozofa. Píše tu: "Originalita nezáleží totiž v látce, kterou filosof může přijímati ve větší nebo menší míře od druhých, nýbrž ve formě, kterou jí autor na základě své osobní zkušenosti dá. Velcí filosofové všech dob přijímali velmi mnoho od svých předchůdců." ([6], 10) Súhlasím s Tvrďým, že jednoznačne záleží od osobného prieniku do tohto ktorého problému jednotlivými filozofmi. Problémy skutočne skoro vždy "vznikajú již dávno před filosofem a filosof jej získává od svého prostředí" ([6], 11). Dôležitý je postup a výsledok - individuálny a často jedinečný. Tak je to aj v prípade Svätopluka Štúra, ktorý napriek príkoriam pracoval v jednom z najtragickejších období v dejinách ľudstva s vervou jemu vlastnou na zaujímavých a podnetných reflexiách problémov, dotýkajúcich sa nielen úzkeho okruhu špecialistov z radov filozofov. Jeho tzv. vojnové práce sú z môjho pohľadu veľmi inšpirujúce, do detailov osvetľujúce zákulisie jeho "vnárania sa" do zápasu o novú duchovnú orientáciu, neustáleho boja proti iracionalizmu, "pretože tento prúd nášho storočia nebol pretavený v určitú životnú funkciu" ([7], 6). (Nejde však o bezhlavé popieranie iracionalizmu, Štúr uznal čiastočnú oprávnenosť iracionalistických filozofických postojov.) Už v *Jubileu romantickom* tvrdil, že "po romantizme sa k všeobecnému víťazstvu dostáva jednostranne vyhrotený pozitivistický racionalizmus, ktorý svojimi úzkymi horizontmi spôsobuje najdusnejšiu atmosféru v Európe a zapríčiňuje tiež najväčšiu katastrofu novovekých dejín - svetovú vojnu" ([8], 13). Tomuto problému venoval *Nemeckú vôľu k moci*. Hlavným zámerom autora bolo postihnúť východiskové ideové prvky v nemeckej filozofii, ktoré kulminovali v ideológii fašizmu. Veľmi kvalifikovanou a prístupnou formou - dokumentárnou - prechádza od Fichteho až k Hitlerovi a Rosenbergovi. Poukazuje na aktuálne nebezpečenstvo scestia, na ktoré sa filozofické myslenie môže dostať, ak stratí zo zreteľa humanistické jadro myslenia a konania.

Vo svojej práci *Rozprava o živote* - najmä v nej, pretože myšlienky dotýkajúce sa problematiky života, sa vinú celou jeho obsiahlou tvorbou - predložil Štúr svoju predstavu správnej, harmonickej výstavby života. Podujal sa v nej na "naznačenie základnej štruktúry života a rozpätia jej duchovných funkcií" ([9], 6). Sprítomnil tu svoje názory na život, umenie, vedu, etiku. Táto práca je jednoznačne hlavnou a najvýznamnejšou prácou autora. Monografia vznikala uprostred II. svetovej vojny, čo je sprítomnené a citelne v celej jej koncepcii. Bezprostredne po vydaní ju Ľudovít Bakoš označil za jednu z prác, ktoré "svojimi neurčito a nejasno koncipovanými vetami, formálne krásnymi heslami, falošným buržoáznym humanizmom plietli čitateľov a najmä študujúcu mládež...", pričom "najzhubnejší vplyv mali na mládež, študujúcu na VŠ, a to tým, že ju miatli ideologicky a metodologicky" ([10], 47). Isteže, túto reflexiu musíme posúdiť cez prizmu doby, v ktorej vznikla. Nezakladá sa na pravde. Nie je pravdou ani to, že by Štúr "vedľa seba bez hodnotenia nekriticky staval Carellu, Euckena, Bergsona, Croceho, Úlehlu, Masaryka, Tvrďého, Šaldu, Fischera atď." ([10], 45). Sú to významné zdroje

autorovej schémy, podnetné sú inšpirácie A. Sovom, O. Březinom, F. X. Šaldom, P. O. Hviezdoslavom, Ortegom y Gassetom, M. Gándhím či L. N. Tolstým, no neznižuje sa tým úroveň jeho prác. Názory spomenutých autorít (i tých nespomínaných) prispievali k jeho zámeru sústavne zdokonaľovať pomery, s ktorými nemohol byť a nebol spokojný. Prichádzal s ponukou svojho pohľadu na problém života, išlo mu o život vôbec, o jeho všestranný životný poriadok. Uvedomoval si, že nie sú dostatočne rozpoznané "najzákladnejšie hodnoty nášho života" ([9], 5). Nemusíme súhlasiť so všetkými závermi jeho práce, nájdeme v nich názory, ktoré sú zastarané a prekonané. Z dnešného stanoviska nás môže inšpirovať jeho pohľad na hľadanie a získavanie hodnôt, ktoré sú často našim prístupom, dobou alebo okolnosťami zdevastované a musíme sa nanovo zamýšľať nad ich znovuuvedením a či znovuoživením.

Štúr sa venoval aj problému "špeciálneho náhľadu na veľkú kapitolu našej novodobej duchovnej minulosti a jej konfrontácie s ponížujúcou prítomnosťou" ([11], 9) v monografii *Zmysel slovenského obrodzenia; cez postihnutie prameňov obrodzenia - osvietenstva a romantizmu - k formulovaniu jeho ideového profilu*. Naznačil krutú skutočnosť intelektuálneho a mravného úpadku a chaosu, ako aj prezentovanie úsilia "o najlepšiu koncepciu životnú" ([11], 161), aká je pre nás dostupná. Pozitívnym "nábojom" sú predchnuté jeho slová o tom, "že veľkosť nášho národného i slovanského života sa ukáže až v tom, ako sa týmto duchovným väzbám budeme vedieť podriaďovať a naplňovať ich novým, pozitívnym obsahom" (11, 164). Štúr pochopiteľne cítil, že nad týmito väzbami treba jednoznačne akceptovať "vyššie väzby európske a všeľudské". Pokladal za nutné vyjadriť svoj názor o potrebe "konštruktívneho spájania národného s nadnárodným, časového s nadčasovým" ([11], 165), čo je aj aktuálnou požiadavkou dnešných dní.

"Odlúčenie od mládeže a znížená možnosť vedeckej práce", ktorá zasiahla do jeho životného osudu - či už v roku 1939, 1950, alebo aj po roku 1970 - nesmierne ochudobnila dianie v slovenskej filozofii. Biele miesta čiastočne vyplňajú jeho ďalšie monografie a štúdie. Pre mňa osobne sú podnetné a zaujímavé jeho štúdie z rokov 1968-1970, v ktorých sa vyjadroval k problémom bytostne sa dotýkajúcich nielen jeho vlastného osudu, zložitých životných peripetií, ale aj reálneho postavenia filozofie, perspektív a prognóz, písaných zrelým mužom najmä mladej - nastupujúcej generácii. Neodradila ho nepriazeň osudu: "Každý z nás bol postavený do určitej historickej situácie a musí sa s jej problémami vyrovnávať." ([12], 44) Nájdeme tisíc dôvodov na pesimistické myšlienky, avšak "musím opakovať, že sú takisto silné dôvody aj pre optimizmus" ([12], 45). S. Štúr cítil rozpoltenosť - narušenosť človeka, pociťoval absenciu zdravej celistvosti. Východiskom je "liečba a náprava", "celostný pohľad na človeka, jeho údel, zmysel jeho života a dejín môže spôsobiť jeho ozdravenie a novú integráciu" ([12], 45). Tu zohráva nezastupiteľnú úlohu filozofia - akceptujúca poznatky ostatných vied, schopná distribuovať "pozitívne podnety v primeranej forme aj do najširších vrstiev nášho obyvateľstva" ([12], 45). Filozofia nepochybne môže napomôcť hľadaniu východísk aj pri všetkých zvratoch, poklesoch a poblúdeniach, ktorým sa určite nevyhneme. Vyžaduje si to priaznivejšiu atmosféru, ale aj človeka, stojaceho "všestranne na výške svojej doby" ([13], 10). Takýmto človekom - splňajúcim požiadavku všestrannosti - Svätopluk Štúr jednoznačne bol. Ako hovorí v *Sklepných prácich* Egon Bondy: "Člověk roste jako

strom, po letech a po etapách, nezrodí se člověk ihned zralým a boj o zdokonalení se a stále bezpečnější poznání je dlouhý a bolestivý. Ne každý dokáže překonat své omyly, napravit své nedostatky, propracovat se k vyššímu. Mnohý ulpí na určitém omylu nebo na určitém stupni poznání, mnohý se dokonce dá svést nazad, mnohý si přisvojuje určité přesvědčení jen kvůli osobnímu prospěchu a pak jen tomu dává přednost - ale skutečný muž se dokáže přerodit, přetavit ve výhni boje za lepší svět a dovede kout i svoje vědomí, až je zakaleno jako ocel." ([14], 110)

LITERATÚRA

- [1] ŠTÚR, S.: "Estetický problém v Sokolstve". In: *Prúdy*, roč. XI., 1927, č. 8.
- [2] ŠTÚR, S.: "Benedetto Croce a súčasná filozofia". In: *Prúdy*, roč. XVIII, 1934, č. 9.-10.
- [3] ŠTÚR, S.: "T. G. Masaryk odchádza". In: *Prúdy*, roč. XXI., 1937, č. 7.
- [4] VANČO, B.: "S. Štúr. Problém transcendentna v súčasnej filozofii". In: *Pedagogický sborník*, roč. 6, 1939, č. 1.
- [5] ŠTÚR, S.: "K problému transcendentna v súčasnej filozofii". In: *Pedagogický sborník*, roč. 6, 1939, č. 2.
- [6] TVRDÝ, J.: "Problém dějin filosofie". In: *Revue Bratislava*, roč. 4, 1930.
- [7] ŠTÚR, S.: "K logickým problémom súčasnej filozofie". In: *Prúdy*, sv. 8. Bratislava 1935.
- [8] ŠTÚR, S.: "Jubileum romantické". In: *Prúdy*, roč. XIII., 1929, č. 1.
- [9] ŠTÚR, S.: "Rozprava o živote". Spisy FF UK v Bratislave, č. XXXIII. Bratislava 1946.
- [10] BAKOŠ, L.: "O knihách S. Štúra". In: *Filozofický sborník SAVu*, roč. V., 1950.
- [11] ŠTÚR, S.: *Smysel slovenského obrodzenia*. Liptovský Sv. Mikuláš 1948.
- [12] REPKA, P.: "Meditácie s filozofom". In: *Mladá tvorba*, roč. XIV., 1969, č. 6.
- [13] ŠTÚR, S.: "Problematika dnešného človeka a úlohy našej doby". In: *Filozofia*, roč. XXIII, 1968, č. 1.
- [14] BONDY, E.: *Sklepní práce*. Votobia 1997.

Mgr. Erika Lalíková, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Gondova 2
818 01 Bratislava
SR